

Wechselmann-ház története

(Budapest, XIV. kerület, Mexikói út 60.)

Több mint egy iskolatörténet

A monográfia elkészülte nem szándékosan, de egybeesett a holokauszt (2024) 80., lovag Wechselmann Ignác halálának (1903) és a Mozgásjavító iskola, a volt Nyomorék Gyermekek Országos Otthona fennállásának 120. (1903–2023), valamint Leitersdorfer (Lajta) Béla és Budapest születésének 150. évfordulójával.

Wechselmann Ignác hagyatékából a Pesti Izraelita Hitközség Lajta (Leitersdorfer Béla) műépítész tervei alapján 1907-ben építtette fel és 1908-ban adta át a Lovag Wechselmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia Vakok Tanintézetét Budapesten, a Mexikói út 60. sz. alatt. A monográfia az épület 115 éves élettörténetét gyűjtötte egybe.

Forrásfeltáró munkával az épületet, és az abban történetek historikus magyarázatát, valamint a történelmi változások társadalmi összefüggéseit igyekeztem bemutatni. A tanulmány a régebbi és újonnan feltárt források kutatásával és részletes vizsgálatával, valamint az épületben élők, az ott dolgozó személyzet egyéni és közösségi történeteivel foglalkozik – hiszen ők alakították és alakítják ma is a ház mindennapi életét.

Az épület néhány év kivételével a mind mai napig a sérült gyermekek szolgálatában áll. Az alapításkor vak, majd hallássérült (*siketnéma*) később mozgáskorlátozott (*nyomorék*) gyermekek számára nyújtott, biztosított speciális iskolát és kollégiumot. Az ingatlan 1907-től egészen az 1949. évi államosításig (42 év) a Pesti Izraelita Hitközség fenntartásában működött. Az első világháború alatt hadikórházként funkcionált, a második világháborúban különböző katonai és rendőri egységek ideiglenes szállásának adott helyet. Magyarország német megszállását követően kezdetben a németek, majd a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt itt működött, a Palesztinába kivándorolni szándékozó zsidó személyek menekítőtáborra (melyet a történelemtudomány „Colombus utcai táborként” tart számon). Az iskola telkén létesített gyűjtőtáborban tartózkodók közül több százan kerültek fel az egyetlen, úgynevezett Kasztner vonatra (az utasok száma összesen 1694 fő volt), és menekültek meg a koncentrációs táborok elől. A második menekítő vonatot sajnos már nem tudták elindítani, és 1944. december 3-án a Nemzetközi Vöröskereszt védelme ellenére a nyilasok a tábor kiürítésébe kezdtek, és az ott tartózkodókat deportálták. Ezen a napon a nyilasok a Mexikói út 60-ban több embert megöltek, majd az épületet teljesen kifosztották.

A monográfiában a régebbi forráskutatásokban megállapított helyszínt pontosítottam, mivel még a közelmúltban is megjelent olyan publikáció, amelyben az 1944. december 3-án a nyilasok által elkövetett gyilkosságok helyszínét a telekszomszédságban lévő Nyomorék Gyermekek Országos Otthonával keverték össze.

Az államosítást követően a Wechselmann-házban alapították meg és működtették az Idegen Nyelvek Főiskoláját. Ezt követően az épület a Nyomorék Gyermekek Országos Otthona (Mexikói út 63.) mozgáskorlátozott diákjainak adott a régi helyett új otthont. Az intézmény – jelenlegi nevén Mozgásjavító Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium, Kollégium, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény – 68 éve, mind a mai napig a mozgáskorlátozott diákokat szolgálja.

Csak reménykedni tudok abban, hogy a munkámmal, a régi és új ismeretek összegző közreadásával hozzájárulok a Wechselmann Ignác által alapított és Lajta Béla által tervezett, ma *Mozgásjavító* iskolaként működő ház (Budapest XIV. Mexikói út 60.) élettörténetének alaposabb megismeréséhez. Véleményem szerint ez a *mikró-történet*, a *Mozgásjavító* diákjai és munkatársai számára, a gyógypedagógiai történetírás, valamint a holokauszt-kutatás, de talán még az építészettörténet számára is érdekes új ismeretekkel szolgál.

A forrásfeltáró kutatómunkát a korábbi kutatásokra és szakirodalmi publikációkra támaszkodva 2018 és 2022 között iskolai és magángyűjteményekben, könyvtárakban és levéltárakban, digitális gyűjteményekben (2.sz. melléklet) egészen a kézirat lezárásáig folyamatosan végeztem. A tanulmányt Bor Ferenc művészettörténész, Szécsényi András történész, az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltár (ÁBTL), és dr. Zászkaliczky Péter főiskolai tanár, az ELTE BGGYK Általános Gyógypedagógiai Intézet munkatársa szakmailag lektorálták.

A kézirat négy fejezetben 523 oldaldalon (A *Wechselmann-ház első száztizenöt éve, Életutak – visszaemlékezések, Adattár, Hivatkozások*) (3.sz. melléklet) közel 200 dokumentumot tartalmaz.

Tisztelettel:

Nádas Pál
gyógypedagógus, önkéntes és amatőr kutató
nadaspal@gmail.com

Solymár, 2023. március 28.

-----000-----

2.sz melléklet

Kutatási helyszínek: Academia.edu, Arcanum Digitális Tudománytár, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁBTL), Budapest Főváros Levéltár (BFL), Csillagház Általános Iskola Budapest, történeti archívum, Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság (DEGOB), Európai Zsidó Kutatási Archívum, Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Levéltár, FORTEPAN fotógyűjtemény, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK), Budapest Gyűjtemény, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Ghetto Fighters' House Archives (GFH) Izrael, Hadtörténeti Intézet Múzeum, Hungaricana Közgyűjteményi Portál, Lajta Béla Virtuális Archívum, Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Nemzeti Levéltár, Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár, Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, *Mozgásjavító Óvoda*, Általános Iskola, Gimnázium, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény és Kollégium, történeti archívum, MTVA fotóarchívum, Nemzeti Olimpiai és Sportmúzeum és Levéltár, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM), Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) USC Shoah Alapítvány, Uzsoki Kórház Ortopédiai-Traumatológiai Osztály, történeti archívum, Yad Vashem digitális fotógyűjtemény, YIVO Encyclopedia of Jews in East Europe, Vizuális Történeti Archívum (EISZ),

3.sz. melléklet

Tartalom: Ki volt Wechselmann Ignác, Századelő legjelentősebb építésze Lajta (Leitersdorfer) Béla (1873–1920), Megkezdte működését a Wechselmann-féle vakok tanintézete, Hazafias kötelességnek eleget téve, a Wechselmann-ház hadikórházként működik, A két világháború között, Wechselmann-házba költöztetik (1928/1929) az Izraelita Siketnémák Országos Intézetét,

A második világháborús évek, A vészkorszakban a Mexikói út 60. és Columbus utca 46. Remény a reménytelenségben, Tanúságtételek, visszaemlékezések és tanúvallomások, Kanizsai Dezső aláírásával ellátott jelentés, A Mexikói úton történtek (1944. december 3.) értelmezése,

Az élet új reménye, Az Idegen Nyelvek Főiskolája vette birtokba a Wechselmann-házat, A Wechselmann-ház a mozgáskorlátozott gyermekek szolgálatában (1955-2012),

Az iskolaépület új kihívásai, A kertészképzés és a Wechselsmann-ház kapcsolata,
A Wechselsmann-ház a paralimpiai mozgalom hazai bölcsője,

Változás a Wechselsmann-ház (*Mozgásjavító*) vezetésében, Korszakokon és generációkon átívelő fejlesztések, A gyógytorna alapjaira épülő sportélet, Az áthelyezéstől a komplex szakértői javaslatig, Az előkészítő csoporttól az óvodáig, Jelentős beruházások, A halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztésének ügye is köthető a Wechselsmann- házhoz, A Wechselsmann-ház a szomatopedagógus képzés bölcsője, A négyzetes épület *Achilles- sarkát* a lift jelenti, Nemzetközi kapcsolatok alakulása,

Politikai és gazdasági rendszerváltást megelőző, és azt követő évek változásai, A Wechselsmann-ház rekonstrukciós terve, A műemléki épület megóvására tett kísérletek és részleges rekonstrukciók, Az integrációt segítő Módszertani Központ, A speciális eszközök egyre növekvő jelenléte, Három jelentősebb pedagógiai innováció, A Zsótér Pál igazgatóról elnevezett alapítvány, Ünnepek, megemlékezések, kulturális megmozdulások és hagyományteremtő programok, A *mozgásjavító* iskolában folyó pedagógiai munka nyilvános megjelenései,

Tanárok, akik a Wechselsmann-házban tanítottak (11 történet),
A Wechselsmann-házban végzett diákok történetei (22 történet),

-----000-----